

УДК 347.96:346.9:351.74:005.57(477)

М. А. Погосян

адвокат,

аспірант кафедри історії і теорії держави та права
Запорізького національного університету**КОГНІТИВНІ ОЗНАКИ І ДЕФІНІЦІЯ ПРАВОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ
СУДОВОЇ, ПРАВООХОРОННОЇ І ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

На сучасному етапі розвитку України комплексний характер актуальних загроз національній безпеці в інформаційній сфері потребує визначення інноваційних підходів до формування системи захисту та розвитку інформаційного простору в умовах глобалізації та вільного обігу інформації (абз. 2 п. 1 Доктрини інформаційної безпеки України, затв. Указом Президента України від 25.02.2017 р. № 47/2017). Так, засади оптимізації правової системи України у комунікативній сфері передбачають оптимізацію її зв'язків з економічною, політичною, моральною системою українського суспільства шляхом покращення каналів комунікації, окрім іншого, й через упровадження відповідних світових і європейських правових стандартів у правотворчу, правозастосовну, правоохоронну, правозахисну і судову діяльність [1, с. 63], де на виконання рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи вже тривалий час розвиваються системи електронного судочинства та злагодження роботи правоохоронних органів як складники загальнодержавного електронного урядування задля покращення доступності правосуддя, підвищення його оперативності та ефективності, а також продовження реформування та розвитку розвідувальних, контррозвідувальних і правоохоронних органів України на основі принципів верховенства права, патріотизму, компетентності, департизації, доцільної демілітаризації, координації та взаємодії, розподілу завдань і усунення дублювання функцій, демократичного цивільного контролю та прозорості (абз. 2 п. 4.4 Стратегії національної безпеки України, затв. Указом Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015).

Метою статті є розкриття когнітивних ознак та визначення дефініції правової комунікації суб'єктів судової, правоохоронної і правозахисної діяльності.

Як бачимо, порушена нами проблематика політично і практично актуальна. Це знаходить відгук серед учених-правників, які присвячують свої численні роботи вирішенню на рівні теорії питань покращення правової комунікації, зокрема у сферах судочинства, правоохоронної і правозахисної діяльності. Численні роботи правників присвячені проблемам судової, правоохоронної і правозахисної діяльності, зокрема С. Кулешов,

М. Слободяник, А. Соколов дослідили особливості соціальних комунікацій в інформаційному суспільстві; С. Алексєєв, М. Василик, Г. Почепцов, Ю. Хабермас, К. Ясперс – правову комунікацію; А. Поляков – комунікативний підхід до розуміння правовідносин; І. Честнов – теорію діалогу у праві; Г. Атаманчук, І. Бачило, О. Данильян, В. Колісник, В. Цимбалюк – питання інформаційно-технічного забезпечення діяльності органів публічної влади; О. Головченко, Р. Кирилюк, Л. Сердюк – електронне урядування тощо. Утім порушені у цій роботі питання залишилися не досить повно розкритими, а тому актуальні для дослідження.

Нині телекомунікації та комп'ютерні системи охоплюють усі сфери людського життя й дають змогу відповісти на будь-яке пересічне запитання. Водночас цілеспрямована робота інформаційних потоків на користь людини має місце далеко не завжди, актуалізуючи потребу в посиленні моніторингу кіберпростору з метою своєчасного виявлення, запобігання кіберзагрозам і нейтралізації, а також розвитку можливостей правоохоронних органів щодо розслідування кіберзлочинів (абз. 5-6 п. 4.12 Стратегії національної безпеки України, затв. Указом Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015). До того ж суди, правоохоронці та правозахисники, маючи єдине завдання – утвердити верховенство права (прав людини), інколи втрачають час й інші ресурси через відсутність інформації потрібного змісту і/або системи своєчасного обміну нею. Інформаційна відсталість послаблює регулятивні якості закону, який придатний регулювати поведінку тільки там, де він підтримується примусовою силою держави. Цей примус в особі поліції, військ чи інших органів не застосовується в умовах інформаційного вакууму, а закон перетворюється за таких умов у небезпечну ілюзію, злочинність процвітає, системи розкриття злочинів і правосуддя не діють [2, с. 212, 109]. Водночас діяльність правозахисних органів і фізичних осіб-правозахисників є у досліджуваному нами контексті роботи суддів та правоохоронців швидше інструментом комунікації та порозуміння цих суб'єктів щодо цінностей правової держави та громадянського суспільства. Правозахисники заповнюють прогалини у відносинах між державною владою та на-

селенням, сприяють у наданні їм правової природи (дотриманні правового закону), утвердженню принципів права (цінностей), а також розвитку правосвідомості громадян і посадових осіб органів публічної влади.

Соціум уявляється вченими (М. Кастельсом, Ю. Хабермасом [3] та ін.) світом спілкування, де нові інформаційні технології стають одним із найважливіших інструментів орієнтації людини у світі та взаємодії людей між собою. Наприклад, можливість анонімного користування інтернетом і використання шифрування особистих даних і засобів комунікації розцінюються як частина прав людини [4, с. 107]. Тому основою нової наукової парадигми, що адекватно віддзеркалює особливості сучасного суспільного розвитку у напрямі утвердження верховенства права, зокрема ресурсами суддів, правоохоронців і правозахисників, став інформаційний принцип. Інформаційна парадигма ґрунтується на тому, що умовою, основою та метою розвитку науки є накопичення корисної інформації й удосконалення засобів її обробки і використання. Фундаментальною загальнонауковою категорією, що виконує функцію базового поняття у провідних галузях сучасного наукового знання, стає інформація та комунікація [5, с. 32]. Де комунікація не просте, а свідоме та змістовне «інформування»: процес дво- або багатостороннього обміну ідеями, уявленнями, переконаннями та іншими інформаційними складниками світогляду, що має наслідком збагачення відомостями (поінформованість), взаємне розуміння, залучення зацікавлених осіб до розробки, ухвалення та виконання рішень. Свідомий обмін передбачає осмислену потребу у достовірній і потрібній інформації, цінній для майстерного виконання професійних обов'язків та використання прав, а значить такої, що викликає довіру у її споживача, зокрема як у органів публічної влади (судів і правоохоронних органів), так і в населення, яких інформують ці органи. Така довіра важлива передумова авторитету. Наголошується, що завданнями комунікації в державному управлінні є забезпечення підтримки суспільством дій влади, що досягається підвищенням рівня довіри громадян до державних інституцій, реалізація єдиної державної комунікативної політики шляхом створення системи впливу на громадську думку, формування та підтримка ефективного зворотного зв'язку з громадянами для моніторингу ситуації й оцінювання результатів своєї роботи, налагодження співпраці із засобами масової інформації задля забезпечення інформування громадськості про здійснювану політику, створення й підтримки позитивного іміджу влади [6, с. 246–248].

Із природи предмета та завдань діяльності судів, правоохоронних і правозахисних органів, а також змісту взаємодії між ними вбачається, що

правова комунікація є необхідним складником ефективності (від лат. *effectivus* – дієвий, творчий, продуктивний, результативний) – наслідку того, що «правильно створюються потрібні речі» [7, с. 63]. Цей елемент найбільш актуальний для соціальних спільнот із розвиненими структурами таких органів і правовою основою для роботи, він є індикатором розвитку, який є для суспільства метою (стимулом). Наразі від удалого вдосконалення саме комунікаційного складника професійної діяльності зазначених структур залежить подальший поступ суспільств. Для тих країн, які тільки розвиваються, маючи слабкі державні та правові інститути, питання комунікації між органами правосуддя і правопорядку питання вже розв'язане, зокрема на рівні високорозвинених країн, а не потребує ґрунтовного теоретичного осмислення більше, ніж урахування національних особливостей розвитку під час використання релевантного позитивного досвіду зарубіжних країн. Тому онтологічно порушене питання знаходиться у площині трансформацій правових систем держав із максимально високими показниками ступеня утвердження ідеї верховенства права, суміжними похідними ознаками яких стають також ультратехнологічність (лат. *ultra* – понад, надмірно) і заможність. Ці дві останні ознаки підстави і ресурси для розвитку комунікацій будь-де. Як слушно наголосила О. Вдовіна, слід зазначити, що бурхливий розвиток нових інформаційно-комунікаційних та Інтернет-технологій став передумовою для створення принципово нових моделей комунікації, розширення документальної комунікації за рахунок створення нових та вдосконалення наявних документопотоків, каналів та засобів комунікації, зокрема в інформаційно-комунікаційному просторі [5, с. 32]. Ця тенденція актуалізує одне з основних завдань компетентісно спрямованої освіти – розвитку в усіх працівників, особливо у посадових осіб судів, правоохоронних та правозахисних органів холистичного мислення, уміння розуміти широкий, а іноді й глобальний контекст проблеми, тобто уміння контекстуалізувати знання [8, с. 36] з наявних інформаційних потоків сучасними способами. Досягнення інформаційно-технологічної компетентності має здійснюватися узгоджено з розвитком і поширенням новітніх технологій у реальному інформаційному світі без відставання у часі, забезпечуючи когерентність (від лат. *cohaerens* – «що знаходиться у зв'язку») потрібного набору здібностей з інноваційними розробками у сфері обігу інформації. Змістовність (як іманентна риса) комунікації означає зрушення у свідомості адресата після отримання відомостей за рахунок новизни для нього. У контексті порушеної нами проблеми така змістовність має предметно охоплюватися професійними завданнями та законними інтересами

суб'єктів судової, правоохоронної і правозахисної діяльності. Водночас риси управління і права, що притаманні цим видам діяльності, часто вимагають нестандартних рішень і творчих підходів із застосуванням шумових (беззмістовних ефектів) інформаційних потоків та комунікаційних ресурсів [9] для створення потрібного враження, імітації, фікції і/або інших хибних (міфічних) реальностей. Наприклад, про смерть людини, вбивство якої замовлено, для викриття осіб злочинців.

У будь-якому разі говорити про феномен правової комунікації всіх суб'єктів зазначеної діяльності, означає обмежувати їх правом (правовим законом). Водночас право в межах інформаційної теорії суспільства (його юридичної сфери життя) – це форма унормованої психолінгвментальної діяльності суб'єктів (фізичних і юридичних) у контексті комунікативної інтерсуб'єктивної взаємодії, наслідки якої об'єктивуються у правовій культурі, соціальних інститутах, правових текстах і позначаються на правосвідомості, правових нормах і правових відносинах, що утворюють єдину правову структуру [10, с. 73], феноменологія правової комунікації виявляє два стану смислів, зокрема фактичного і правового, апостеріорного і апріорного; одного, в якому сенс побічно вводиться через коло пропозиції, та іншого, в якому він виявляється як такий, за допомогою розривання кола і розгортання смислу вздовж ментального кордону між речами і текстами (реченнями, словосполученнями, словами), що їх описують [11, с. 37]. Специфічним для юриспруденції стало виокремлення з цих двох феноменологічних площин ще й третьої, позитивістсько-правової, яка може за змістом різнитися як від фактично осмисленого, так і від природно-правового. Вони отримують свою концептуалізацію в межах посткласичного підходу, що дав більш повне уявлення про право та його інститути через осмислення правової догматики в контексті соціальної комунікації (комунікативної концепції права). Тому правова комунікація визначається, по-перше, як правоутворення комунікації соціуму і правової системи, за якого остання реагує на суспільні потреби й очікування, що складаються з потреб і очікувань конкретних людей, по-друге, як реалізація права, тобто комунікативний процес узгодження поведінки людини (широких верств соціуму) з інформацією, сформульованою в нормах права. У цих інтерактивних процесах задіяний суб'єктивний людський фактор [12, с. 80, 84–85]. Право – це інструмент комунікації (юридична мова), що використовується для переконання одного іншим. Наприклад, прокурором судді під час доведення необхідності засудження підсудного. Юридична мова стає чимось іншим, ніж питанням логіки, чимось більшим, ніж ораторське мистецтво [13, с. 35]. За О. Макеєвою, правова

комунікація – це сукупність процесів і систем, які забезпечують цілеспрямований обіг і поширення нормативно-правової інформації та правових знань у сучасному інформаційному суспільстві. Правова інформованість суб'єктів правової комунікації є необхідною умовою формування інформаційно-правового суспільства в Україні [14]. Комунікації організаційні – процес обміну інформацією, знаннями та досвідом формальними або неформальними каналами в межах групи людей, спрямований на координацію зовнішньої і внутрішньої діяльності, вирішення виробничих завдань та досягнення цілей організації. Комунікація управлінська (англ. *administrative communication*) – сукупність інформаційних зв'язків, процес взаємодії між суб'єктами управлінської діяльності по вертикалі й горизонталі та із зовнішнім суспільним середовищем шляхом безпосереднього спілкування й обміну інформацією з використанням відповідних засобів [6, с. 246–248]. Судова влада як соціальний інститут здійснює соціальні комунікації для спілкування із суспільством, налагодження і підтримки контактів із партнерами й опонентами [15, с. 8].

Отже, до когнітивних (усвідомлюваних та неусвідомлених) ознаки феномену правової комунікації суб'єктів судової, правоохоронної і правозахисної діяльності зараховуємо змістовність (метамовність) – насиченість відомостями, потрібних сутностей, обсягу та якості; професійність – передбачає використання тільки для здійснення своїх публічно-правових функцій; інформаційний принцип – ідея про орієнтацію суддів, правоохоронців і правозахисників на інформаційні технології як найважливіший інструмент взаємодії людей між собою у сфері професійної діяльності з утвердження верховенства права; інформаційна детермінація професійної майстерності – непоінформованість обмежує якісне виконання покладених посадових обов'язків та інші форми належної реалізації права; інформаційно-когерентну (інформаційно-технологічну) компетентність/обізнаність – володіння особою необхідним набором знань, умінь і навичок щодо наявних способів отримання, поширення, обробки, використання та зберігання, а також оцінки якості інформації.

Таким чином, правова комунікація суб'єктів судової, правоохоронної і правозахисної діяльності – ключовий чинник у доктрині національної безпеки. Дефініцію поняття, що охоплює своїм змістом та обсягом позначуваний ним феномен «правової комунікації суб'єктів судової, правоохоронної і правозахисної діяльності», визначаємо як стан і процес свідомого обміну змістовною інформацією (відомостями, даними) з використанням об'єктивно доступних технологічних способів для належного (повного, якісного і своєчасного) виконання завдань та повноважень судами,

органами правопорядку та правозахисниками; формування довіри громадян до цих суб'єктів на підставі системного і перманентного висвітлення достовірних фактів про них і підтримання позитивного іміджу та єдності з населенням (громадянським суспільством), зокрема задля використання ресурсів громадян у роботі з фактичним утвердженням ідеї верховенства права та інших конституційних (загальнолюдських цінностей) і підтримання правопорядку. Так, ефективна правова комунікація зазначених органів та працівників (як між собою, так і з іншими суб'єктами) – важлива передумова попередження внутрішніх та зовнішніх загроз національній безпеці, а також її зміцнення для сталого соціального прогресу. Перспективою подальших досліджень стане специфіка правової комунікації в окреслених напрямках діяльності суду, органів правопорядку та правозахисників із забезпечення верховенства права, параметри комунікативних часу та простору.

Література

1. Удовика Л.Г. Правова система України в умовах глобалізаційних трансформацій. Запорізькі правові читання: матер. Щоріч. Міжн. наук.-практ. конф., 18.05.2018 / за заг.ред. Т.О.Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2018. С. 61–64.
2. Berdal M., Malone D. Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars: A project of the International Peace Academy. London: L. Rienner, 2000. 260 p.
3. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство; [пер. з німец.]. Львів: Літопис, 2000. 320 с.
4. Асірян С. . Рада ООН з прав людини (інституційно-організаційний аспект): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11. Харків, 2016. 233 с.
5. Вдовіна О.О. Електронне діловодство як комунікаційна складова судочинства в Україні: дис. ... канд. наук із соціал. комунікац.: спец. 27.00.02. Харків; Київ, 2018. 206 с.
6. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 2: Методологія державного управління / наук.-ред. колегія: Ю.П. Сурмін (співголова), П.І. Надолішній (співголова) та ін. 2011. 692 с.
7. Друкер П. Менеджмент. Вызовы XXI века. Москва: «Манн, Иванов и Фербер», 2012. 256 с.
8. Колос Ю.З. Формування інформаційно-технологічної компетентності у процесі профільного навчання. *Вісник Черкаського університету. Вип. 201. Ч. II. Серія «Педагогічні науки»*, 2011. С. 35–38.
9. Золотар О.О. Про поняття «інформаційний шум» у правовідносинах. *Інформація і право*. 2012. № 1. С. 70–74.
10. Поляков А.В. Коммуникативная концепция права (генезис и теоретико-правовое обоснование): дис. ... д-ра юрид. наук в виде науч. докл.: 12.00.01. Санкт-Петербург, 2002. 94 с.
11. Делёз Ж. Логика смысла / Пер. с фр. Я.И. Свирского. Москва: Академический Проект, 2011. 472 с.
12. Антонов М.В., Поляков А.В., Честнов И.Л. Коммуникативный подход и российская теория права. *Правоведение*. 2013. № 6. С. 78–95.
13. Probert W. Law and Persuasion: The Language-Behavior of Lawyers. *University of Pennsylvania Law Review*. 2013. Vol. 108. С. 35–58.
14. Макеєва О.М. Правова комунікація: теоретико-правові аспекти. Науково-практична Інтернет-конференція 22.06.2017. URL: <http://legalactivity.com.ua/index.php?option>.
15. Логунова М.М., Лашкіна М.Г., Гвоздик П.О., Алексеев А.Г. Комунікації судової влади: наук.-практ. посіб. Київ: АДЕФ-Україна, 2012. 274 с.

Анотація

Погосян М. А. Когнітивні ознаки і дефініція правової комунікації суб'єктів судової, правоохоронної і правозахисної діяльності. – Стаття.

У статті досліджено когнітивні ознаки і дефініцію правової комунікації суб'єктів судової, правоохоронної і правозахисної діяльності. Установлено, що зміст концепту «правова комунікація суб'єктів судової, правоохоронної і правозахисної діяльності» вміщує у собі такі ознаки: змістовність – насиченість відомостями, потрібних сутностей, обсягу та якості; професійність – використання інформації тільки для здійснення своїх публічно-правових функцій; інформаційність – ідея про орієнтацію суддів, правоохоронців і правозахисників на інформаційні технології як найважливіший інструмент взаємодії у сфері професійної діяльності з утвердженням верховенства права; інформаційна детермінація професійної майстерності – поінформованість уможливорює якісне виконання покладених посадових обов'язків; інформаційно-когерентну компетентність – володіння особою необхідним набором знань, умінь і навичок щодо наявних способів обігу та оцінки якості інформації. Визначено, що правова комунікація суб'єктів судової, правоохоронної і правозахисної діяльності є станом і процесом свідомого обміну змістовною інформацією з використанням об'єктивно доступних технологічних способів для належного виконання завдань та повноважень судами, органами правопорядку та правозахисниками, формування довіри громадян до цих суб'єктів і підтримання правопорядку.

Ключові слова: інформація, змістовність, комунікація, право, правозахисник, правоохоронна діяльність, суд, технології.

Аннотация

Погосян М. А. Когнитивные признаки и дефиниция правовой коммуникации субъектов судебной, правоохранительной и правозащитной деятельности. – Статья.

В статье исследованы когнитивные признаки и дефиниция правовой коммуникации субъектов судебной, правоохранительной и правозащитной деятельности. Установлено, что содержание концепта «правовая коммуникация субъектов судебной, правоохранительной и правозащитной деятельности» содержит в себе следующие признаки: содержательность – насыщенность сведениями, необходимыми сущностями, объемом и качеством; профессионализм – использование информации только для осуществления своих публично-правовых функций; информационность – идея об ориентации судей, правоохранителей и правозащитников на информационные технологии как важнейший инструмент взаимодействия в сфере их профессиональной деятельности по утверждению верховенства права; информационная детерминация профессионального мастера – осведомленность делает возможным качественное выполнение возложенных должностных обязанностей; информационно-когерентная компе-

тентность – владение лицом необходимым набором знаний, умений и навыков относительно имеющихся способов обращения и оценки качества информации. Определено, что правовая коммуникация субъектов судебной, правоохранительной и правозащитной деятельности представляет собой состояние и процесс сознательного обмена содержательной информацией с использованием объективно доступных технологических способов для надлежащего выполнения задач и полномочий судами, органами правопорядка и правозащитниками, формирования доверия граждан к этим субъектам и поддержания правопорядка.

Ключевые слова: информация, содержательность, коммуникация, право, правозащитник, правоохранительная деятельность, суд, технологии.

Summary

***Pogosyan M. A. The cognitive characteristics and definition of legal communication of subjects of judicial, law enforcement and human rights activities.* – Article.**

The article reveals the cognitive features and definition of legal communication of subjects of judicial, law enforcement and human rights activities. It is established that the content of the concept “legal communication of subjects of judicial, law enforcement and human rights activities” contains the following features: pithiness – saturation of information, necessary essences, volume and quality; professionalism – use of information only for the fulfillment of its public-law functions; informational – the idea of orientation of judges, law enforcement and human rights defenders on information technologies as the most important tool of interaction in the field of their professional activity in establishing the rule of law; information determination of professional skill – awareness enables high-quality performance of assigned official duties; information coherent competence – the possession

of a person with the necessary set of knowledge, skills and abilities regarding available methods of treatment and evaluation of information quality. It has been determined that the legal communication of the subjects of judicial, law enforcement and human rights protection activities is the state and process of conscious exchange of meaningful information using objectively accessible technological methods for the proper performance of tasks and powers by courts, law enforcement agencies and human rights defenders; the formation of people’s trust in these subjects on the basis of systematic and permanent coverage of reliable facts about them and thus maintaining their positive image and unity with the population (civil society), including for the purpose of using the resources of citizens in the work on actual approval the idea of the rule of law and other constitutional (universal values) and maintenance of law and order. It is concluded that effective legal communication between these bodies and their employees, both among themselves and with other subjects, is an important precondition for the prevention of internal and external threats to national security, as well as its strengthening for sustainable social progress. Courts, law enforcement and human rights defenders with the sole task of establishing a rule of law (human rights) – sometimes lose time and other resources due to lack of information of the required content and / or timely exchange of it. Information backwardness weakens the regulatory qualities of the law, which is suitable for regulating behavior only where it is supported by the force of the state. This coercion in the face of the police, troops or other bodies is not used in the context of an information vacuum, and the law turns into such dangerous illusions, crime thrives, crime detection and justice systems are not effective.

Key words: information, pithiness, communication, law, human rights activist, law enforcement, court, technology.